

Dinleme Skandalı Gölgesinde Türk-Alman İlişkileri

KEMAL İNAT

- Türk-Alman ilişkilerinde “tarihi dostluk” ne anlam ifade ediyor?
- Almanya neden Türkiye konusunda müdahaleci bir politika izliyor?
 - Türkiye ile Almanya arasında nasıl bir ilişki olmalı?

Der Spiegel dergisinin kamuoyuna sızdırdığı, Alman dış istihbarat örgütü BND'nin (Bundesnachrichtendienst) Türkiye'yi dinlediğine dair haberlerle birlikte Türk-Alman ilişkileri ve özellikle de Almanya'nın Türkiye politikasının mahiyeti yeniden gündeme geldi. Almanya ile ilişkiler Türkiye'nin her zaman önem verdiği bir konu olmuştur; çünkü bu ülke ile ilişkiler aynı zamanda Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) ile ilişkileri açısından da çok belirleyicidir.

Kuzey Irak'taki Peşmergelere silah yardımı yapmaya hazırlanan ve Irak ve Suriye topraklarında İslam Devleti kurduğunu ilan eden IŞİD'e karşı mücadeleye katılma kararı alan Almanya'nın bir yandan Ortadoğu'da daha aktif olmaya çalışırken, bölgenin en önemli aktörlerinden biri olan Türkiye konusunda son dönemde oldukça sorumsuzca politika izlemesinin nedenlerini anlamak zor. Çünkü küresel bir ekonomik güç olan Almanya'nın dış politikasını şekillendirirken sürekli olarak çok rasyonel davrandığı ve ekonomik çıkarlarını ön planda tutmaya çalıştığı bilinirdi. Bu yüzden, Türkiye gibi önemli bir ülkeyle arasını bozacak

bu kadar fazla spekülasyona neden müsaade ettiğini sorgulamak gerekiyor.

Türk-Alman İlişkilerinin Rasyonalitesi: “Tarihi Dostluk” mu “Dengeli Karşılıklı Bağımlılık” mı?

Türk-Alman ilişkileri söz konusu olduğunda akla ilk olarak hep “tarihi dostluk” (historische Freundschaft) ve “silah kardeşliği” (Waffenbrüderschaft) gibi kavramlar gelirdi. Ancak devletlerarasındaki ilişkilerin bu tür “dostluk” ve “kardeşlik” algıları üzerinden yürümediğini uluslararası ilişkiler tarihi bize öğretiyor. Kaldı ki, Türk-Alman ilişkilerinde bu kavramların öne çıktığı zaman olan Birinci Dünya Savaşı ve öncesi dönemdeki ilişkinin dostluk ve kardeşliğe dayalı bir “dengeli” ilişki olmadığını hepimiz biliyoruz. Önce, birliğini geç tamamladığı için sömürge yarışından yeterince pay alamayan ve gözünü paylaşılmamış yakın coğrafyaya diken Almanya'nın, Osmanlı Devleti'nin hâlâ geniş topraklarını kendisi için yayılma alanı olarak gördüğünün altını çizmek gerekir. “Tarihi dostluk”un altında Berlin'in bu amaç doğrul-

Kemal İNAT

Lisans eğitimini 1992 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümünde tamamlayan Kemal İnat, doktorasını 2000 yılında Almanya'nın Siegen Üniversitesi'nde “21. Yüzyılın Başında Türkiye'nin Ortadoğu Politikası” başlıklı teziyle tamamladı. 2005 yılından beri yayımlanmakta olan Ortadoğu Yıllığı ve SETA tarafından 2009'dan beri yayımlanan Türk Dış Politikası Yıllığı isimli çalışmaların editörleri arasında yer alan İnat'ın, Dünya Çatışmaları, Blaetter für deutsche und international Politik, Bilgi, Demokrasi Platformu gibi birçok ulusal ve uluslararası kitapta ve hakemli dergide makaleleri yayımlandı. Halen Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde profesör olarak Ortadoğu çalışmaları, Türk dış politikası ve uluslararası çatışmalar alanlarında dersler veren İnat, aynı üniversitenin Ortadoğu Araştırmaları Merkezi'nin de müdürlüğünü yürütmektedir.

tusunda İstanbul'a yakınlaşma çabaları yatar. Birinci Dünya Savaşı sırasında kendisine müttefik arayan Almanya'nın Genelkurmayına kadar sirayet ettiği Osmanlı'yı kendi yanında savaşa girmesi konusunda ikna etmesi sonucu ise "silah kardeşliği" doğar. Yani her ikisi de Almanya'nın Osmanlı üzerindeki nüfuzunu kullanarak kendi çıkarları doğrultusunda onu yönlendirmesi sonucu ortaya çıkmıştır ve iki ülke arasındaki "dengeli" bir ilişkiyi göstermekten uzaktır.

Bugün dinleme skandalı çerçevesinde yaşanan sorunun temelinde de aslında bu "dengeli" ilişki meselesi yatmaktadır. Aslında, dinleme meselesinin öncesinde yaşanan bazı sorunlarla Türk-Alman ilişkilerinin atmosferi bozulmuştu. Alman medyasının bir kısmının Türk hükümetini hedef alan yayınları, Alman Cumhurbaşkanı Gauck'un Türkiye ziyareti sırasında antidemokratik yollarla iktidarı devirmek isteyenlere destek veren açıklamalarda bulunması, Almanya'da iktidar partisine mensup politikacıların "Erdoğan Türkiye'si Avrupa Birliği'ne giremez" gibi garip açıklamaları, Almanya'da Gezi Parkı eylemleri sonrasında Türkiye'de Mısır'dakine benzer bir halk devrimi (!) bekleyen ve bunun için çalışan kesimlerin medyadan siyasetçilere kadar uzanan geniş bir spektruma ulaşması ve Almanya'daki Türkiye kökenli siyasetçilerin çok fazla Türkiye'nin içişlerine karışan açıklamalar yapması gibi gelişmeleri bu sorunlar arasında sayabiliriz.

Evet, belki devletlerarasındaki ilişkilerin dostluk ve kardeşlik kavramları çerçevesinde şekillendirilmesi rasyonel olarak zordur; fakat düşmanlık temelinde bir ilişkinin inşası da rasyonel değildir ve bütün taraflara zarar verir. Bunu en iyi yaklaşık 2,7 trilyon dolarlık dış ticaret hacmiyle dünyanın en büyük ticaret devletlerinden biri olan Almanya'nın bilmesi gerekir. Çünkü Almanya kendisini küresel bir ekonomik güç yapan dış ticaretteki bu üstünlüğü, gereksiz çatışmalardan kaçın ve mümkün olduğunca diğer ülkelerle işbirliği temelli bir ilişki geliştirmeyi hedefleyen dış politikasıyla yakalamıştır. Bundan dolayı, siyasi alanda yaşanan sorunların nihayetinde ekonomik işbirliğini de olumsuz etkileyeceğini ve ticarete darbe vuracağını bilen politikalar izlemiştir.

Bu noktada şu soruların sorulması gerekir: Berlin neden Türkiye ile işbirliği eksensli bir ilişki geliştirmek yerine, yavaş yavaş iki ülkeyi düşmanlığa doğru sürükleyen gelişmelere müsaade ediyor? Alman siyasetçiler siyasi alanda uzun zamandır yaşanan gerginliklerin sonunda ekonomik ilişkilere de yansıtacağını ve her iki ülkeye de zarar vereceğini görmüyor mu? Ortadoğu'da etkin olmak isteyen veya bu bölgeden kendisine yönelebilecek tehditlere karşı güvenliğini artırmak isteyen Almanya'nın, bu bölgenin çok önemli bir aktörü olan Türkiye'de istikrarsızlığın artmasından ne faydası olacaktır?

Bu soruların tamamıyla yakından ilgili bir başka soru da "Merkel Almanya'sı Türkiye ile dengeli karşılıklı bağımlılığa dayalı bir ilişkiye sahip olmayı istiyor mu?" sorusudur.

Sorun da tam buradan kaynaklanıyor. Merkel hükümetinin, kendisinden önceki Schröder hükümetinden farklı olarak, Türkiye ile eşit ortakların birbirine karşı saygı temeline dayalı dengeli bir ilişki kurmak yönünde hareket etmediği tıpkı II. Wilhelm Almanya'sı ile Osmanlı arasındakine benzer bir münasebet arayışı içerisinde olduğu görülmektedir. Yani Almanya'nın belirleyici ve karşı tarafın içişlerine müdahil olduğu bir "dengesiz bağımlılık" ilişkisi arzusu göze çarpmaktadır.

Almanya'nın Müdahaleci Politikası

Almanya'nın bu politikasıyla ilgili iki hususun konuşulması gerekmektedir. Birincisi Almanya'nın iki ülke ilişkilerine giderek zarar veren ve sonuçta kendi ekonomik çıkarlarına da zarar verme potansiyeli yüksek olan bu politikaya neden yöneldiği meselesidir. İkincisi ise Türkiye'nin bu politikaya verdiği tepki ve bu tepkinin sonucunda Türk-Alman ilişkilerinin geldiği noktadır.

Önce Almanya'nın neden bu müdahaleci politikalara yöneldiği meselesini ele alalım. Bu konuyu anlamamıza yardımcı olacak üç unsurdan bahsedebiliriz:

İlk olarak, Almanya'da bütün politikacıların Türkiye'ye karşı izlenen hassasiyetten uzak politikayı desteklemediğinin altını çizmek gerekir. Her şeyden önce iktidar koalisyonunun küçük ortağı Sosyal Demokrat Parti'de (SPD), Türkiye'ye karşı Schröder hükümeti zamanında olduğu gibi "güvene dayalı bir karşılıklı

bağımlılık ilişkisi” kurulması gerektiğini savunanların sayısı çoktur. Büyük koalisyon ortağı ve Merkel’in partisi Hıristiyan Demokrat Parti’de (CDU) bile, Almanya ve Avrupa’nın güvenliği açısından çok önemli bir yere sahip olan Türkiye’ye karşı dengeli bir ilişki kurulması gerektiğini düşünenlerin sayısı az değildir. Ancak CDU’nun küçük ortağı Hıristiyan Sosyal Birliği (CSU) içerisinde Türkiye konusunda olumsuz kanaate sahip çok sayıda politikacının olduğunu ifade etmek gerekir. Gerek CDU ve gerekse CSU içerisindeki bu Türkiye karşıtı olarak tanımlanacak çevreler sadece Türkiye’nin Avrupa Birliği üyeliği konusunda olumsuz bir tavır almakla kalmayıp Türkiye’nin içişlerine müdahale sayılabilecek eylem ve açıklamalardan da geri durmamaktadırlar. Bunun temel nedeni, bu politikacıların dış politika yaklaşımlarını güç ilişkisi üzerinden kurmaya çalışan Wilhelmci geleneğe mensup olmalarıdır. Almanya’nın gerektiğinde Türkiye gibi “çevre ülkelerin” içişlerine müdahale etmesini gerekli görmekteyizler. Bu politik damarın Alman tarihinde zaman zaman güçlü bir şekilde öne çıktığını ve hem Alman halkına hem de çevre ülkelerin halklarına ciddi zarar veren bir politika yürüttüğünü Avrupa siyasal tarihinden biliyoruz.

Almanya’nın Türkiye’nin hassasiyetlerini dikkate almayan son dönem politikasını açıklama çerçevesinde değinilmesi gereken ikinci husus, Avrupa’da son dönemde artan ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve İslamofobi’nin Almanya yansımalarıdır. Burada ilginç olan nokta, son Avrupa Parlamentosu seçimlerinde İngiltere ve Fransa gibi diğer AB ülkelerinin çoğunda ırkçı partilerin oldukça yüksek oy oranları almalarına karşılık Almanya’da çok az oy oranına ulaşmış olmalarıdır. Bu, Almanya’da ırkçılık ve İslamofobi’nin olmadığı anlamına gelmiyor. Tam tersine, belki diğer ülkelere daha tehlikeli olarak, bu tür eğilimlere sahip olan kesimlerin kendilerini CSU ve CDU gibi partilerde temsil ediliyor gördükleri için ırkçı kimliği açık olan partilere yönelmedikleri tespitini yapmak gerekmektedir. Yani İngiltere’de ve Fransa’da yabancı düşmanları oldukça yüksek oy oranına ulaşmalarına rağmen iktidar olamazken, Almanya’da bu tür eğilimlere sahip

kesimler CSU ve kısmen de CDU içerisinde kendisine yer bulmakta ve bu şekilde hükümetin politikalarının şekillenmesinde etkili olmaktadır.

Almanya’nın Türkiye konusunda müdahaleci politikalarının son dönemde çok fazla gündeme gelmesinin nedenleri hakkında değinilebilecek üçüncü husus ise, Türkiye’nin algısına dair yaşanan değişimlerdir. Almanya, örneğin Helmut Kohl hükümetleri zamanında ve daha öncesinde de Türkiye’ye karşı içişlerine müdahale olarak tanımlanabilecek tavırlar içerisindeydi. Ancak o dönemlerde bu politikalar şimdiki kadar büyük tepki çekmemekteydi. Çünkü iki ülke arasındaki güç farkı ve Türkiye’nin Almanya’nın ekonomik desteğine olan ihtiyacı çok fazlaydı. Günümüzde ise artık kendi ekonomik kalkınması yolunda çok ileri adımlar atmış ve Batılı müttefiklerine olan bağımlılığı azalmış bir Türkiye söz konusu. Bunun doğal sonucu olarak Türkiye bu ülkelerle bir “dengeli karşılıklı bağımlılık” ilişkisi inşa etmeye çalışıyor ve onlardan gelen her türlü müdahale girişimlerine karşı çok daha hassas tepki veriyor. Bu konudaki hassasiyet, Türkiye tarafında gösterilen tepkinin de özellikle medya ayağında bazen aşırı bir hal almasına yol açabilmektedir.

Ankara-Berlin İlişkisinin Geleceği

Türk-Alman ilişkilerinin iki ülkenin dış politika hedefleri ve ekonomik refahları açısından da çok önemli olduğu düşünülürse, son dönemde yaşanan gerginliklerden iki ülkenin kalıcı zararlar görmesinin nasıl önleneyeceği sorusunun cevabını aramak gereklidir. Türk tarafının Almanya’nın Türkiye politikası konusunda erken çıkarımlarda bulunup aşırı savunmacı bir tepki vermekten kaçınması önemlidir. Bu çerçevede, Almanya’daki bazı kesimlerin Türkiye’deki hükümet aleyhine faaliyetlerini ve Türkiye iç siyasetini dizayn etme girişimlerini bütün Alman siyasetinin ürünü olarak görmek doğru olmayacaktır. Berlin’de Türkiye ile Schröder dönemindeki gibi daha rasyonel ve karşılıklı çıkar temelli ilişki kurmak isteyen siyasetçilerin sayısının da az olmadığını bilmek ve onlarla işbirliği imkanlarını sonuna kadar kullanmak gerekir. Ayrıca Alman medyasında bu ülke kamuoyunu Türkiye konusunda

sürekli olarak yanlış bilgilendiren ve Türk hükümetine karşı bir algı oluşturmak isteyen bir lobi olduğunun da farkında olarak, bu lobinin yıkıcı faaliyetlerine karşı etkin tedbirler alınması ve doğru bilgilendirme yapılmasını sağlayacak adımların atılması gerekmektedir.

Alman tarafının yapması gerekenler konusunda ise şu noktaların altı çizilebilir: Her şeyden önce başta SPD olmak üzere CDU ve diğer partiler içerisindeki sağduyulu ve rasyonel düşünen kesimlerin daha fazla öne çıkması gerekmektedir. Almanya'nın, güç politikasına hevesli Wilhelmi kanadın ve İslamofobik politikalara meyilli yabancı düşmanı kesimlerin etkisi altına girmesine müsaade etmemeleri sadece Almanya ve Türk-Alman ilişkilerinin geleceği açısından değil, Avrupa'nın geleceği ve Ortadoğu ile ilişkileri açısından da büyük önem taşımaktadır. Çünkü Almanya Avrupa'ya yön verme potansiyeli en yüksek ülkedir ve bu potansiyeli ekonomik gücüne dayanmaktadır. Ekonomik gücünü ise ticaret devleti özelliğinden ve bu özelliğin gereği olarak başka ülkelerle kurduğu işbirliği eksensiz ilişkilerden almaktadır. Berlin'de bunun farkında olan sağduyulu politikacılar her zaman olmuştur ve bu politikacılar Almanya'nın Türkiye politikasının yukarıda değindiğimiz marjinal Alman siyasi çevrelerince ya da bu ülkede yaşayan bazı Türkiye kökenli marjinal siyasetçiler tarafından ipotek altına alınmasına izin vermemelidirler.

Son yaşanan dinleme skandalının Türk-Alman ilişkilerinde Almanya-ABD ilişkilerinde yaşanan dinleme skandalından daha büyük bir güven problemi ortaya çıkardığı tespitini yapmak yanlış olmayacaktır. Çünkü Berlin ile Washington arasında yaşanan dinleme skandalı öncesinde bu iki ülke arasındaki ilişkiler genel olarak sorunsuz bir şekildeydi. Bu yüzden Amerikan istihbarat örgütlerinin başta Alman Başbakanı Merkel'in telefonlarının dinlenmesi olmak üzere Almanya'da yaptığı faaliyetler Almanya-ABD ilişkilerinde tamir edilmesi güç yaralar açmadı. Buna karşılık BND'nin Türkiye'yi dinlediğinin ortaya çıkması öncesinde de Ankara ile Berlin arasında yukarıda değindiğimiz nedenlerden dolayı ciddi bir güven sorunu vardı. Bu güven bunalımının olduğu ortamda ortaya çı-

kan BND-Dinleme Skandalı Türk-Alman ilişkilerinde tamiri mümkün olamayacak yaralar açmaya adaydır.

İki ülke arasında bu türden büyük zararlar ortaya çıkmasını önleme konusunda özellikle Alman hükümetine önemli görevler düşmektedir. Çünkü son dönemde Türkiye politikasında gerekli hassasiyeti göstermeyen adımlar atan ve Ankara'ya karşı müdahaleci diyebileceğimiz bir tutum içerisinde olan Almanya'dır. Berlin'in Türkiye'ye karşı kendi politik yaklaşımlarını dayatıcı ve müdahaleci tarzından vazgeçmesi gereklidir. Alman hükümetinin, bir yandan Mısır'da darbeye karşı çıkmazken ve İsrail'in katliamlarına destek verirken diğer taraftan Türkiye'ye demokrasi dersi vermeye kalkışmasının uluslararası ilişkilerde bir yeri yoktur. İsrarla bunu yapıyorsa veya ülkesinde bunu yapmayı kendisine en önemli görev addetmiş çevreleri teşvik ediyorsa, bunun adı yeni müdahaleciliktir (neo-interventionizm) ve klasik müdahalecilik ya da emperyalizmden hiçbir farkı yoktur. Türkiye'nin kendi içişlerine yönelik bu tür müdahaleleri kabul etmesi söz konusu olmayacağına göre, Ankara ile Berlin arasında sağlıklı bir ilişki kurulması ancak Almanya'nın Türkiye'yi eşit bir ortak olarak kabul edip, onun egemenliğine saygı duymasıyla mümkün olacaktır.

Türkiye'nin de, şimdiye kadar olduğu gibi, Almanya ile gerginliği tırmandıracak politikalarından uzak duran bir tutum içerisinde olması oldukça önemlidir. Almanya'da, Türkiye konusunda olumsuz tavır içerisinde olan kesimlerin dönemsel olarak Alman dış politikasının şekillenmesinde etkin olsalar da, bütün Almanya'yı temsil etmediklerini bilen ve Türkiye'nin vereceği aşırı tepkilerle onların daha da güç kazanacaklarını gören bir politika izlemek gerekmektedir. Bu çerçevede Berlin ile yaşanan sorunların Almanya ile işbirliği yollarını tamamen kapatmamasına özen göstermek gerekir. Bunun yanında, Almanya ya da başka ülkelerin Türkiye'ye karşı yıkıcı istihbarat ve benzeri faaliyetlerine karşı gerekli tedbirlerin alınması da ayrıca önem arz etmektedir.

Türkiye'nin bu konuda bir yandan kendi önleyici savunma yeteneğini geliştirirken bir yandan da dış dünyaya karşı istihbarat kapasitesini artırması gerek-

mektedir. Çünkü bu yazının başından beri dikkat çekilen “dengeli karşılıklı bağımlılık” ilişkisi ancak güç açısından birbirine yakın kapasitelere sahip ülkeler arasında mümkün olacaktır. Güç açısından kendisini diğer aktörlere karşı üstün gören ülkelerin bu zayıf aktörlere karşı müdahaleci politikalara yönelmeleri ihtimali oldukça yüksektir. Belki ülkeden ülkeye bu müdahale yöntemleri değişmekte, müdahalede bulunan ülkenin politik araçlarına ve müdahaleye maruz kalan ülkelerin karşı koyma kapasitelerine göre müdahalenin şekli farklılaşmaktadır, ancak uluslararası sistemin aktörleri arasındaki güç farklılıkları güçsüzlerin içişlerine karışılmasını beraberinde getirmektedir.

Bu nedenle, Ankara'nın Berlin ile “karşılıklı dengeli bağımlılık” temeli üzerine rasyonel bir ilişki kurması için, bir yandan Almanya'dan gelecek her türlü müdahale girişiminin iki ülke ilişkilerini her iki tarafın çıkarlarına zarar verecek şekilde olumsuz etkileyeceğini açık bir şekilde karşı tarafa hissettirmesi, diğer taraftan ise Almanya ya da başka bir ülkenin içişlerine müdahale etme girişimlerine karşı çok kuvvetli bir savunma mekanizması kurması gerekmektedir. Bu konudaki etkili savunma mekanizması ise, Almanya gibi küresel güç olarak tanımlanabilecek ülkelerle arasındaki güç farklılığının ortadan kaldırılmasına yönelik adımların hızlandırılarak devam ettirilmesi olacaktır.

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

www.setav.org | info@setav.org | [@setavakfi](https://www.instagram.com/setavakfi)

SETA | Ankara

Nenehatun Caddesi No: 66 GOP Çankaya

06700 Ankara TÜRKİYE

Tel: +90 312.551 21 00 | Faks: +90 312.551 21 90

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayyansaray Kavşağı

No: 41-43 Eyüp İstanbul TÜRKİYE

Tel: +90 212 315 11 00 | Faks: +90 212 315 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite

1106 Washington, D.C., 20036 USA

Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099

SETA | Kahire

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen

Flat No 19 Kahire MISIR

Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985